

JOSEP ROMEU I FIGUERAS

EVOCACIÓ DE BONAVENTURA-CARLES ARIBAU*

En l'efemèrides del naixement de Bonaventura-Carles Aribau, aquest any de 1998 en fa dos-cents, la nostra Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona vol rememorar la seva personalitat i el seu poema emblemàtic «La pàtria», i m'ha encomanat un breu parlament a tal propòsit.

Ja és prou sabut que Bonaventura-Carles Aribau va néixer a Barcelona el 1798. Superats els estudis de grau mitjà, cursà economia política, obtingué una remarcable formació tècnica i científica i s'interessà per la coneixença de lleis a la Universitat barcelonina. Adquirí al llarg de la seva vida una vasta i diversificada formació.

Col·laborà a la Sociedad Filosófica i a la renovació de la nostra Acadèmia. Fou redactor de diverses publicacions periòdiques polítiques i científiques sobretot de Madrid, on passà a residir el 1826, per a incorporar-se al despatx de Gaspar de Remisa. A Madrid exercí

* Parlament pronunciat al saló d'actes de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona el 10 de desembre de 1998 per celebrar el bicentenari del naixement de B.-C. Aribau. Donat el caràcter del present treball, essencialment basat en el ràpid comentari final del poema "La pàtria", em limito tan sols a citar el nom dels principals crítics que s'han ocupat del tema.

càrrecs importants en el món de l'economia de l'administració central, i fou portaveu dels interessos proteccionistes dels industrials catalans. La seva actitud política va ésser crítica i potser no sempre prou coherent. Retornà, malalt, a Barcelona i hi morí el 1862.

Mantingué una constant activitat relacionada amb la literatura, en la qual és destacable la fundació, el 1846, juntament amb Manuel Rivadeneyra, de la important Biblioteca de Autores Españoles, que dirigí i per a la qual endegà uns estudis sobre L. F. de Moratín i sobre la novel·la precervantina. De formació il·lustrada, escriví sobretot en castellà, bé que també en llatí, italià i català. En poesia defensava un científicisme inspirat en Quintana. Redactà odes filosòfiques i himnes patriòtics segons els tòpics liberals del temps. Tenia en projecte editar obres de Walter Scott, però no reeixí a causa dels censors polítics. Fou partidari de la renovació literària espanyola, d'on prové la seva participació a *El Europeo*, a través del qual divulgà aspectes de la literatura francesa, originals i traduccions, sobre lletres orientals i sobre preceptiva poètica, i féu conèixer la nova disciplina de l'estètica en parlar de Schiller. El seu pensament se centrà en un eclecticisme no excloent respecte a l'aportació ossiànica i romàntica.

Pel que fa a l'obra en català, direm que és poca i de circumstàncies, i que només el poema «La pàtria», prou famós, té relleu artístic. Els altres solen ésser improvisats. Un d'ells constitueix un romanç frívol i banal sobre el general Prim, i un altre, en quintetes octosíl·labes, sembla destinat a l'actriu Caterina Mirambell. Pòstumament aparegueren dos romanços de caire anacreòntic i un sonet madrigalesc.

El poema «La pàtria», subtítulat «Trobes», també conegut tot seguit per «Oda a la pàtria» pels integrants de la Renaixença, tot i ésser així mateix una peça en certa manera de circumstàncies, és una altra cosa, més reeixida i transcendent. Aribau el va escriure el 1832 i l'envià al seu amic Francesc Renart perquè, un cop per ell revisat, l'imprimís Bergnes de las Casas, ço que no s'esdevingué, pel que sembla. La carta i el poema autògrafs es conserven. Retornat el poema a les mans d'Aribau, fou llegit a Madrid la diada de Reis de 1833, amb motiu de l'onomàstica de Gaspar de Remisa, en elogi i homenatge a aquest darrer, essent, doncs, tal deferència un adjacent tema del poc-

ma que s'incardina en el moviment del tema dominant o leitmotiv, és a dir, l'evocació de la pàtria, que eleva a la dignitat de símbol, i l'exaltació i l'elogi de la llengua catalana, una llengua que reuneix unes qualitats que provenen de característiques interiors, de la història i d'una situació específica del poeta i del patró, allunyats del seu país nadiu, tot fent Aribau un paral·lelisme entre l'enyorament i l'evocació de Catalunya i els de la llengua materna.

Al citat manuscrit autògraf, els versos són estructurats en estrofes de quatre versos, bé que, a causa del joc de tres rimes que hi incideixen, cal interpretar-los com a grups de dues, en forma d'octava, que hauria coincidit amb la catalana clàssica si els versos haguessin estat decasíl·labs amb cesura a la quarta síl·laba, però aquí, més clarament, ho fan amb l'octava castellana, particularment emprada per Iriarte i Moratín. Aribau usa el ritme de l'alexandrí en els versos, s'ha dit que per influència probable de Puigblanch. Amb aquesta forma i certs recursos de repertori neoclàssic, s'hi conjuminen el tema romàntic de l'enyorança, la identificació de llengua i pàtria i una manera de dicció equidistant de l'arcaisme i de la veu col·loquial.

A «La pàtria» hi han estat detectades fonts literàries especialment italianes, algunes de franceses i, no cal dir-ho, un nombre rellevant de castellanés.

El 24 d'agost de 1833 el poema es publicà a *El Vapor*, a causa de les seves excel·lències i el caràcter de símbol que aviat prengué entre els homes de la Renaixença. Aribau, ja de retorn a Barcelona, indiferent i distant, emmudí i no intervingué mai públicament en els debats i les lloances del paradigmàtic poema «La pàtria», autèntic estandart de la Renaixença i la seva ideologia.

De Bonaventura-Carles Aribau han parlat, especialment amb referència a «La pàtria», estudiosos com J. Rubió i Ors, Elias de Molins, M. Milà i Fontanals, F. Maspons i Labrós, V. Almirall, J. Rubió i Balaguer, M. de Montoliu, J. M. Casas Homs, C. Parpal i Marqués, F. Curet, F. Soldevila, C. Riba, M. de Riquer, L. Guarner, J. M. Poblet, E. Lluch, A.-J. Soberanas, J. Fontana i Lázaro, S. Beser, J. Alegret, D. Romano, J. F. Montesinos, R. P. Sebold, A. Ll. Ferrer, H. Hina, M. Jorba, P. Zambrana i G. E. Sansone, entre alguns altres.

A continuació voldria fer un comentari, potser massa cenyit, de «La pàtria», el text de la qual fa com segueix:

La pàtria
Trobes

I

Adéu-siau, turons, per sempre adéu-siau.
 Oh serres desiguals, que allí, en la pàtria mia,
 dels núvols e del cel de lluny vos distingia
 per lo repòs etern, per lo color més blau! 5
 Adéu, tu, vell Montseny, que des ton alt palau,
 com guarda vigilant cobert de boira e neu,
 guaites per un forat la tomba del Jueu
 e, al mig del mar immens, la mallorquina nau!

II

Jo ton superbe front coneixia llavors 10
 com conèixer pogués lo front de mos parents;
 coneixia també lo so de tos torrents
 com la veu de ma mare o de mon fill los plors.
 Mes, arrencat després per fats perseguidors,
 ja no conec ni sent com en millors vegades;
 així l'arbre migrat a terres apartades 15
 son gust perden los fruits e son perfum les flors.

III

Què val que m'haja tret una enganyosa sort
 a veure de més prop les torres de Castella,
 si el cant del trobador no sent la mia orella
 ni desperta en mon pit un generós record? 20
 En va a mon dolç país en ales jo em transport
 e veig del Llobregat la platja serpentina,
 que, fora de cantar en llengua llemosina,
 no em queda més plaer, no tinc altre conhort.

IV

Plau-me encara parlar la llengua d'aquells savis 25
 que ompliren l'univers de llurs costums e lleis,
 la llengua d'aquells forts que acataren los reis,
 defengueren llurs drets, venjaren llurs agravis.
 Muira, muira l'ingrat que, en sonar en sos llavis
 per estranya regió l'accent nadiu, no plora, 30
 que, en pensar en sos llars, no es consum i s'enyora
 ni cull del mur sagrat la lira dels seus avis!

V

En llemosí sonà lo meu primer vagit
 quan del mugró matern la dolça llet bevia;
 en llemosí al Senyor pregava cada dia 35
 e càntics llemosins somiava cada nit.
 Si, quan me trobo sol, parl amb mon esperit,
 en llemosí li parl, que llengua altra no sent,
 e ma boca llavors no sap mentir ni ment,
 puix surten mes raons del centre de mon pit. 40

VI

Ix, doncs, per a expressar l'afecte més sagrat
 que puga d'home en cor gravar la mà del cel,
 oh llengua a mos sentits més dolça que la mel,
 que em tornes les virtuts de ma innocent edat!
 Ix, e crida pel món que mai mon cor ingrat 45
 cessarà de cantar de mon patró la glòria,
 e passe per ta veu son nom e sa memòria
 als propis, als estranys, a la posteritat.

Aribau construí la seva oda impressionant —malgrat el convencionalisme de la seva destinació a unes circumstàncies possibles que poden ésser interpretades com a tals al final del poema— en sis estrofes, formades per vuit versos alexandrins amb rimes ABBAACCA,

és a dir, amb tres rimes, i la rima A enllaçant les dues quartetes, separades a l'original i reduïbles a una octava, que és la forma admesa per la crítica.

«La pàtria» enunciada en el títol remet, d'una banda, a l'elogi i la devoció envers la nostra terra, el país, i serà objecte de les tres primeres octaves, i, de l'altra, al ditirambe nostàlgic i reivindicatiu de la llengua que li és pròpia, com ho prediquen les tres darreres. El subtítol «Trobres» fa referència a la poesia dels trobadors i, en definitiva, a la catalana medieval clàssica, si, en lloc de l'alexandrí, el poeta hagués usat el metre 4+6, propi d'aquesta darrera.

A les estrofes I, II i III, Aribau, com ja hem dit, evoca en termes nostàlgics i de fina percepció romàntica el paisatge i la naturalesa de Catalunya, des dels turons, les serres, les muntanyes, els torrents i el Llobregat fins a l'horitzontalitat de la mar transitada per les naus, dels quals s'acomia anafòricament. Els coneix i els reconeix com a entitats entranyables, particularment el Montseny, però també «la tomba del Jueu», és a dir, Montjuïc, per tal com en aquesta muntanya existia a l'alta edat mitjana un cementiri judaic considerat vell i seguit més tard per un altre de nou utilitzat fins al 1391. Sent enyor profund perquè està absent de la pàtria en terres de Castella i allà no pot parlar el seu idioma ni contemplar el paisatge nadiu, que el consolaria, com el consola el fet de cantar en la pròpia parla.

La llengua, invocada en els dos versos darrers de l'estrofa III, ara mateix enunciada, és el tema, segons que ja he dit, de les estrofes restants, la IV, la V i la VI. L'exalta la llengua dels nostres escriptors antics amb la qual difongueren els nostres costums i les nostres lleis, i la dels forts i valents que defensaren llurs drets i venjaren llurs agravis. Amb una altra anàfora malaeix aquell qui, en estranya nació, en parlar la llengua materna no plora ni es consum ni s'enyora ni, ossiànicament, no pren «la lira dels nostres avis» del mur sagrat. En «llemosí» —per català, segons el vell costum de falsa etimologia vingut del segle XVI almenys i encara en mal ús a l'època d'Aribau en certs cenacles— començà a balbotejar en el pit de la seva mare, hi pregava, hi somniava, hi parlava amb el seu esperit, ja que no sent amb una altra llengua, i amb ella no pot mentir mai. L'estrofa VI i darrera, amb enllaç anafòric els dos membres quaternaris de l'octava, al primer dels dos invoca la llengua, dolça i que li retorna la puresa d'in-

fant, que li permeti expressar el seu afecte. I al segon se'ns insinua, en quatre versos segurament de circumstàncies, però que han estat interpretats de diferents maneres, que l'afecte se circumscriu ara a «mon patró», i desitja que per ella, la llengua, siguin propagats el nom del «patró» i la seva memòria a tothom i a la posteritat.

«La pàtria», com a poema creatiu, tingué una complexa genealogia que la crítica ha anat precisant. Però, com a composició poètica constitueix, ultra el seu profund caràcter de bandera simbòlica, una oda sòlida i ben teixida, a pesar dels convencionalismes al·lusius al «patró» que concorren al final, qui sap si com una concessió a les circumstàncies o com una referència que se'ns escapa.